

ALGIRDO TIK JIMAS

Valdovo tik jimas buvo lemiamos reikšmės dalykas viduramžių Lietuvos valstybės politinėje istorijoje. Patys svarbiausi vykliai Lietuvos susiformavime buvo susiję su Mindaugo krikštu ar apostazija. Susijungimas su Lenkijos karalyste, bene vis svarbiausias jos politinė Lietuvos istorijoje, nulmęs keturi su viršum šimtmeči istorinio vystymosi kryptį, irgi buvo susijęs su lotyniškosios krikščionybės vedimu Lietuvoje.

Bendrai, yra aišku, kurie Lietuvos valdovai buvo kokios religijos, tai yra, kurie buvo pagonys, kurie lotyn krikščionys, kurie pravoslavai. Viena išimtis—Algirdas. Iš tikro, yra du glaudžiai susiję klausimai: siauresnis — Algirdo asmeninis išpažinimas, ir platesnis — implikacijos, išplaukiančios iš jo priskyrimo prie vienos ar kitos tikybos. Šio antro klausimo ypatinga svarba, tiesioginis ryšys su Lietuvos valstybės kultūriniu gyvenimu XIV šimtmėčio viduryje — tai yra, su Lietuvos pravoslavijumu ir traukimu ryt krikščionybės kultūrinės sferos, gal ir suteikia atitinkamą reikšmę pirmo siauresnio klausimo — valdovo asmeninio tikėjimo — nagrinėjimui.

Atsižvelgiant į valdovo tikėjimo svarbą. Algirdo išpažinimą galima dalinai pagrįsti vertinimu, kiek jo laikais Lietuvos valstybė buvo rusiška ar slaviška, kurioje valdančioji lietuvių mažuma atsidūrę surusėjimo ar suslavėjimo procese, staigiai nutrauktame Jogailos paskui Lenkiją ir lotynišką krikščionybą. Teigimai apie Algirdo pravoslaviškumą dažniausiai yra susieti su teigimu, kad jo valdoma Lietuvos valstybė buvo rusiška savo kultūra, todėl rusams visai patraukli tapti Kijevo valstybės pėdine ir Rusijos žemių suvienijimo branduoliu. Tuo tarpu, teigimai apie jo pagoniškumą dažniausiai susiję su noru menkinti slaviškos takos reikšmę Lietuvos valstybės struktūrai ir kultūriniam gyvenimui.

Vien siauresniu klausimu—tai yra, asmeniniu išpažinimu — Algirdas istorijografijoje yra tapęs gan chameleoniška asmenybe, ir yra buvęs vairiai vadinamas, tik ne lotyn krikščioniu ir ne laisvamaniu. Kai kurie jį laiko pagoniu, tokiu išlikusiu per vis savo gyvenimą. Jurgelą jį laiko sitikinusiu pagoniu, bet tokiam

teigimui neduoda argument ¹. Alekna pareiškia t pat nepagrast tvirtinim ². Koncevi ius taip pat be nurodym j laiko « pilniau pagonišku savo pasaul ži roje už savo ainius », ir t sia, nors, atrodo, prieštaraujan iai, kad «Algirdas, neatsižvelgiant jo užt sta kov prieš krikš ionyb s j gas, suteik piln laisv ryt ir vakar katalikams [sic] išpažinti savo tik jim jo žem se»³. Šapoka⁴ ⁵ ir Daugirdait -Sruogien ⁵ mini Algirdo pagonišku , atpasakodami jo sudeginim pagal senas tradicijas miške prie Maišiogalos. Basanavi ius užsimena apie t sudeginim , pasinaudodamas vokie i kronikininko Hermanno de Wartberge pareiškimu : « pagal j apeigas, per iškilmingas laidotuves buvo sudeginta vairi daikt ir aštuoniolika rist žirg », ir iš to daro išvad , kad Algirdas « krikš ionyb s nebuvo pri m s » ⁶. Sudeginim mini ir *Genealogia Jagiellonów* autorius Wdowyszowski ⁷. Paszkiewiczus Algird laiko pagoniu, remdamasis bizantiku istoriku Nikiforu Gregoru, kuris raš : «Visi lietuviai žmon s [...] kol kas yra paskend pagonyb je ir garbina ugn kaip diev [...] J karalius [...] lenkiasi prieš saul » ⁸. Ukrainietis, pravoslav bažny ios istorikas Vlasovskij be abejo iš ia pa m savo išsireiškim , pavadindamas Algird « didžiuoju ugnies garbintoj karaliumi » ⁹.

Iš kitos pus s, eil istorik j laiko pravoslavu. Solovjovas užsimena apie Algirdo mirt šitaip : « 1377 metais mir Algirdas, tap s prieš gal vienuoliu, d l ko savo pasaulietiško Aleksandro vard pakeit s Aleksejaus»¹⁰. Iš šio šaltini nenurodant pareikšto teigimo išeit , kad jau prieš mirt valdovas buvo pravoslavas. Platonovas tvirtai teigia, kad Lietuva pagal gyventojus buvo rusiška valstyb ¹¹, ir mini kai kuri kronik aprašin jimus Algirdo charakterio,

¹ R. Jurg la, *A History of the Lithuanian Nation*, New Yorkas 1948, 102 psi.

² A. Alekna, *Lietuvos istorija*, Tilž 1923, 41 psl.

³ J. B. Koncevi ius, *Russia's Attitude towards Union with Rome*, Washingtonas 1927, 134-135 psl.

⁴ A. Šapoka, *Lietuvos istorija*, Fellbach 1950, 94 psl.

⁵ V. Daugirdait -Sruogien , *Lietuvos istorija*, Chicaga 1956, 116 psl.

⁶ J. Basanavi ius, *Apie v les bei nekrokult senov s lietuvi* leidinyje *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1970, 314 psl. ; *Scriptores Rerum Prussicarum*, II t., 113 psl.

⁷ Z. Wdowyszowski, *Genealogia Jagiellonów*, Varšuva 1968, 10 psl.

⁸ H. Paszkiewicz, *The Origin of Russia*, Londonas 1954 229 psl. ; V. Parisot vert. ir red., *Notice sur le livre XXXVII de Nicephore Gregoras*, žr. *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, Paryžius 1851, XVII t., 2 dalis, 79-81 psl.

⁹ I. Vlasovskij , *Naris istorija ukrainskoj pravoslavnoj cerkvi*, New Yorkas 1955, 216 psl.

¹⁰ M. Solovj ov, *Istorija Rossii*, Maskva 1960, II t., 277 psl.

¹¹ S. F. Platonov, *Lekcii po russkoj istorii*, Petrapilis 1893, 205 psl.

nors be smulkmen . Jo pagoniškas elgesys ne tiek liudija jo asmenini išpažinim , kiek jo politin taktik . Nors Platonovas nieko nesako apie Algirdo tik jim , jis ji laiko rusiškumo atstovu Lietuvoje ir tvirtina, kad šio valdovo visos simpatijos buvo nukreiptos rus tautyb ¹².

Sekdamas ši tradicij , Liubavskij teigia, kad Algirdas apsikrikštijo pravoslavų¹³. Šiais laikais toks teigimas yra pasirod s vakarietiškoje literat roje. Vernadskij yra pareišk s, nors nenurodydamas šaltini , kad yra duomen Algird laikyti pravoslavų ¹⁴. Riazanovskij, savo pla iai naudojamose Rusijos apžvalgin je istorijoje, *A History of Russia*, cituoja Platonov , teigdamas, kad, atsižvelgiant atskiras tautybes, galima sakyti, kad Algirdo simpatijos ir d mesys susikoncentravo ties rus tautybe. Savo pažiromis, pro iais ir šeimos ryšiais Algirdas priklaus rusiškajai tautybei ir buvo jos atstovas Lietuvoje ¹⁵. Savaime aišku, kad kaip toks, jis negal jo neb ti pravoslavas. Ukrainietis emigrantas Dikij rašo, kad «yra priežas i teigti, kad ne tik giminyst s ryšiai ved Algird [...] maišym si [šiaur s-ryt Rusijos reikalus]. Nors ir lietuvis krauju, jis buvo rusas savo kult ra, ir kaip išskirtinis asmuo ir toli pramatantis politikas, jis skait si su galimybe apjungti visas Kijevo valstyb s žemes savo valdžioje. Šita galimyb buvo visai reali, ir jei ne Vakar simaišymas rusiškus reikalus, yra galima manyti, kad sujungimas vis Kijevo valstyb s dali b t buv s vykdytas ne 1945 metais, bet gale XIV šimtme io »¹⁶. Pravoslavijos implikacija ia išplaukia iš rusiškos kult ros.

Anglas pravoslavijos istorikas Frere, nors irgi be šaltinio nurodymo, teigia, kad Algirdas pri m provoslavišk krikšt ¹⁷. Metropolitai Makarijus, savo bažnytini je istorijoje rašo, kad Algirdas laikotarpiu buvo pravoslavų, ta iau ir jis nenurodo šaltiniu¹⁸. Pravoslavijos istorikas Talberg, rašydamas Amerikoje, teigia, kad jis pri m s krikšt t vui dar b nant gyvam, v liau atsivert s

¹² Ten pat, 235 psl.

¹³ M. K. Luj bavskij , *O erk istorii litovsko-russkago gosudarstva*, Maskva 1915, 41 psl.

¹⁴ G. Vernadsky, *The Mongols and Russia*, New Haven 1953, 238 psl.

¹⁵ N. Riasanovsky, *A History of Russia*, New York 1969, 149 psl.

¹⁶ A. Dikij , *Neizvraš ennaja istorija Ukrainy-Rusi*, New Yorkas 1960, I t., 80-81 psl.

¹⁷ W. H. Frere, *Some Links in the Chain of Russian Church History*, Londonas 1918, 45 psl.

¹⁸ Makarij , *Maskvos Metropolitas, Istorija russkoj cerkvi*, Petrapilis 1886, VI t., 339-340 psl.

pagonyb , ir prieš savo mirt v l tap s provoslavu¹⁹. Talberg, kaip ir daugelis kit , nenurodo joki šaltini . Von Engelhardt, rašydamas karo metu, nors prileisdamas Lietuvos valstyb s surusininim kult rin je sferoje, pareiškia, kad Algirdo asmeninio tik - jimo klausimas dar n ra išspr stas ²⁰.

Vieninteliai, kurie išsamiau išstudijavo ši klausim yra P. D. Briancevas^{21 22 23} ir P. N. Batiuškovas^{22 23}. Abudu raš oficialiojo carizmo mažum rusifikacijos politikos laikotarpyje, tai iš j negalima tik tis objektyvumo, ta iau, neži rint to, jie yra parod daugiausia d mesio šiam klausimui, ir išsamiausiai surink duomenis. Be abejo, j surinkti ir nurodyti šaltiniai, kaip ir j išvados, yra tur j daugiausiai takos v lesniems istorikams.

Batiuškov teigia, kad Algirdas, ved s rus kunigaikštien ir ilgai gyven s savo rusiškose žem se, surus jo ir slaptai praktikavo pravoslav tik jim ²⁵. Tai grei iausiai vyko Vitebske, kur jis pakrikštytas Aleksandro vardu, nors atsižvelgdamas stipri pagonišk j partij Lietuvoje, jis steng si nuvertinti to akto reikšm . 1342 metais, kai Pskovo gyventojai pasikviet j tapti j valdovu ir apsikrikštyti, jis jiems atsak s : « Esu jau krikštytas, ir krikš ionis esu, antr kart apsikrikštyti aš nenoriu»²⁴. Tap s Lietuvos didžiuoju valdovu ir persik l s Vilni , Algirdas, anot Batiuškovo, ir ten rod s palankum pravoslavijai ir rusiškajai tautybei. Neži - rint artimumo pagrindin s « Litvin » pagonyb s šventyklos ²⁵, Algirdo pirma žmona tur jo su savimi kunig Nestor , kuriam pavyko atversti du žinomus lietuvius iš didžiojo valdovo dvaro — Kumets ir Nežild , pakrikštytus Ivanu ir Antonij . Tai siutino pagonis. Po Algirdo žmonos Marijos Jaroslavnos mirties (1346), jie skund si Algirdui d l to krikšto, ir jis, dar nesijausdamas pilnai sitvirtin s valdovo soste, ir bijodamas riauši , sak anuos suimti. Po met kal jimo, kur jiems pasisek daugiau atversti, jie buvo pakarti kartu su j giminai iu Kruglec (Evstafii), kuris irgi buvo tap s krikš ioniu ²⁶. J palaikai liko Vilniuje. Nors m s šimtme-

¹⁹ N. Tal berg, *Istorija russkoj cerkvi*, Jordanville, N. Y., 1959, 111-112 psl.

²⁰ E. F. von Engelhardt, *Weissruihenten : Volle und Land*, Berlynas 1943, 41 psl.

²¹ P. D. Briancev, *Istorija litovskago gosudarstva s drevnešich vremen*, Vilnius 1889.

²² P. N. Batiuškov, *Belorussija i Litva : istori eskija sudby severo-zapadnago kraja*, Petrapilis 1890.

²³ Ten pat, 70 psl.

²⁴ Ten pat, 76 psl.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

io tarpkariniame laikotarpyje t palaik Vilniuje nebuvo, dabar juos v l galima matyti Vilniaus pravoslav katedros r syje. Batiuškov pamini vairias bažny ias, kurias Algirdo žmonos, Marija Jaroslavna ir Juliana Aleksandrovna pastat Vilniuje. Jis taip pat teigia, kad Algirdo vaikai, dviej pravoslavi žmon , buvo arba krikštyti tame tik jime ar bent gerai su juo susipažin . Pagal steb toj nurodymus, iš dvylikos s n , dešimt buvo krikštyti pravoslavais, ir penki t vui dar gyvenant, tur jo krikš ioniškus vardus. Dvi dukros, minimos kronikose, taipogi tur jo krikš ioniškus vardus ir ištek jo už rus .

Batiuškovo platesniojo klausimo vertinimas atitinka jo teigimus apie siauresn : «Taip, išpažindamas pravoslavij ir j skatindamas, Algirdas gerai suprato, kad pravoslav tik jimas rus tautai tarnauja pagrindu jos tautybei ir glaudžiausiai suriša visas valstybin s priklausomyb s išdalintas rusiškas gentis, ir d l to jis steng si išlaikyti rusišk pravoslavišk bažny i Lietuvos valstyb je atskir nuo Bažny ios už Lietuvos rib , ir kurti Lietuvos-Rusijos pravoslavišk metropolij »²⁷. Algirdas ilgai steng si Konstantinopolyje gauti atskiro metropolito paskyrim Lietuvai, iš ko kilo gin ai su Maskvoje gyvenan iu metropolitu. Atsižvelgdamas šias pastangas, Batiuškovas išveda, kad Algirdas mirdamas (1377) paliko savo valstyb pakelyje piln surus jim . Pravoslavija pasirod labai anksti net tolimoje ir atsiskyrusioje Žemaitijoje, kur, žinoma, pastatyta eil pravoslav bažny i ir vienuolyn ²⁸. Pasinaudodamas lenko Jaroszewicziaus teorijomis, jis teigia, kad Lietuva, jei tokios tendencijos b t prasit susios, jei ji b t pri musi rus kalb , papro ius, dalinai ir teis , rusiškos dvasiškijos valdži ir tapusi vis artimesn Rusijai d ka j valdov susigiminiavimo, ji b t pakeitusi savo lietuvišk -pagonišk tautyb rusišk -krikš ionišk j ²⁹.

Briancevo teigimai ir išvados sutampa su Batiuškovo, tik Briancevas dar išsamiau išd sto duomenis, pašv sdamas vis skyri Algirdo pravoslaviškumui. Jo pareiškimas, kad Algirdas savo pro iais, šeimos ryšiais, ir ideologija buvo rusas, laikomas beveik savaime aiškiu faktu : «Kas lie ia tautyb , Algirdas pilnai priklaus rusams — jo simpatijos, jo paži ros ir jo tikyba visai sutapo su šia tautybe »³⁰. Ta iau jis kelia klausim , ar Algirdas buvo pravoslavas, nes rad s daug teigim , ypa tuometiniuose vadov liuose, rus ir

²⁷ Ten pat, 79 psl.

²⁸ Ten pat, 80-81 psl.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Briancev, *Istorija litovskago gosudarstva s drevneišich vremen*. Vilnius 1889, 140 psl.

lenk kalbomis, kad Algirdas buv s sudegintas, pagal sen lietuvi pagonišk paprot. Nors pripaž sta, kad šiam teigimui yra šaltini , t. y. Hermannas de Wartberge ir Dlugoszas, jis prideda, kad yra šaltini , rodan i ir k kita. Bychovcas ir Gustinovas teigia, kad Algirdas apsikrikštijo prieš vedybas su Marija Jaroslavna, 1318 metais. Ta žinia pasitvirtina ir Nikonovskio kronikoje, kai Algirdas po pakvietimo, 1342 metais, valdyti Pskov su s lyga, kad apsikrikštyt , pskovie iams prisipažino es s krikšč ionis. Prie ši šaltini Briancevas prideda eil kit kurie ne tik patvirtina Bychovco, Gustinovo ir Nikonovskio kronikas, bet dar teigia, kad prieš mirt , Algirdas ne tik apsikrikštijo, bet pagal rus valdov sen tradicij tapo ir vienuoliu.

Karamzin cituoja neišleist kronik : «Princes Juliana, matydama savo vyro Algirdo paskutin alsavim , r pinosi jo išganymu ir sušauk savo s nus ir savo dvasin t v , Dovyd , Pi eros vienuolyno archimandrit , ir prikalb jo savo vyr , ir su Dievo pagalba j apkrikštijo ir šventu vienuoliu j padar », ir po keletos dien jam mirus, paguld jo k n Mergel s (Palaiminimo) cerkv je kur jis ir dabar teb ra ³¹.

Narbutas, rinkdamas medžiag savo istorijai, mat XV amžiaus evangelij Vilniuje su senu užrašu : «Didysis Lietuvos Valdovas Andr j, Gediminovi , šventoje vienuolyst je Aleks j, mir s prisiminime švent j kankini Platon ir Roman, t. y. 18 lapkri io»³².

Narbutas taip pat mini surad s dominikon vienuolyne Trakuose to vienuolyno turto s raš , kuriame apie vien varp rašoma : « Šis varpas, padovanotas kunigaikš io Oginskio, savyje turi kit išliet ir perskelt varp , sv rusi 645 svarus, kuris tur jo tok raš : « Dievo vergas, Jakov Andrejevi su savo motina Juliana Aleksandrovna [...] Didysis Lietuvos Valdovas dav š varp nulieti šv. Paraskevos [...] bažny iai»³³. Po to data, 6887, — metai, kuriais Jogaila tapo didžiuoju valdovu. Šis užrašas, pagal Briancev, parodo ne tik, kad Algirdas buvo krikštytas provoslavu, bet ir, kad jis tur jo krikšč ionišk vard , Andr j, ir taip pat, kad jo s nus Jogaila buvo krikštytas Jok bu.

Strykowski mini, kad jis asmeniškai mat s Algirdo portret Vitebske, tvirtov s cerkv je, kuri Algirdas pastat s. Šis faktas, V. B. Antonovi iaus sprendimu parodo, kad Algirdas apsikrikštijo Vitebske. Ši Strykowski užuomin pakartoja Basanavi ius savo *Kunigaikštis Keistutis ant savo žym spaudži* : « Pats ma iau Algir-

³¹ Ten pat, 168 psl.

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

do ir jo žmonos paveikslus bažny ios altoriuje, nupieštus su ilgu apsiaustu, kaip graik »^{34 35}.

Iš vis šaltini , Briancev neišvengiamai prieina išvad , kad Algirdas krikštytas pravoslavų 1318 metais, prieš vedybas su Vitebsko kunigaikštyte Marija, kada gav s Andr j vard ; prieš mirt tap s vienuoliu Aleksej vardu. Skirtumai rusiškose kronikose d l krikšto laiko, Antonowicziaus nuomone išaiškinami tuo, kad Algirdas laik savo krikšt asmeniniu reikalu, ir greičiausiai steng si j sl pti politiniais sumetimais, ypa Vilniuje, kur pagoniškasis elementas buvo gan stiprus ³⁵.

Platesniu klausimu, Algirdas, anot Briancevo, ne tik pravoslavišku, vardu, bet ir veiksmis parod savo pasišventim tam tik jimui. Tam rodyti, Briancevas atpasakoja jo ir jo žmon veikl bažny i ir vienuolyn statyboje Gudijoje ir Vilniuje : « Glaud s ryšiai Algirdo su rusišk ja tautybe dav galimyb pravoslavijai išsipl sti ir etnini lietuvi tarpe Vilniuje ir kitur»³⁶. Antonowicziaus pakartoja legend apie tris provoslavus kankinius, prid damas detal , kad jie buv pakarti ant žuolo šventoje girioje, kur dabar stovi provoslav šv. Trejyb s bažny ia. J lavonai kab j kelet dien , bet nei žv rys, nei paukš iai j neliet . Tos bažny ios altorius es s pastatytas toje vietoje, kurioje stov j s tas žuolas. Teigimas, kad pati bažny ia pastatyta dar Algirdo laikais, meta šeš l ant legendos galimo tikrumo. Briancevas taip pat teigia, kad Algirdas, nugal j s totorius prie M lyn j Vanden , nužygiav s Korsuno miest netoli Chersono iš kur atgaben s Aušros Vart ikon ir j pastat s Vilniuje virš vart , pagal pravoslav bažny ios papro ius. Anot padavimo, katalikai paveiksl sigijo tik XVIII šimtetyje³⁷. Briancevas pastebi, kad kai kurie tvirtina, jog Algirdas po pirmos žmonos mirties v l atsivert pagonyb , ir, anot cituojamo Karamzino, prieš pat mirt v l sugr žo krikš ionyb . Nors ir netiesioginiu b du, ta iau iš tono aišku, kad Briancevas su tokiu teigimu nelink s sutikti. Žinios apie pravoslavijos išplitim Lietuvoje imamos iš popiežiaus legato, Messinos vyskupo, kuris lank si Vilniuje 1393 metais, pranešimo, kuriame pastebima, kad Vilniuje yra daug rus bažny i ir jose meldžiasi daugelis lietuvi pagal ryt apeigas³⁸. Metropolitais

³⁴ Basanavi ius, *Kunigaikštis Keistutis ant savo žym spaudži* , leidinyje *Rinktiniai Raštai*, Vilnius 1970, 102 psl.

³⁵ Briancev, *Istorija litcvskago gosudarstva s drevneišich vremen*, Vilnius 1899, 169 psl.

³⁶ Ten pat, 172 psl.

³⁷ Ten pat, 148 psl.

³⁸ Ten pat, 174 psl.; šaltinis nenurodytas.

Kiprijonas, kada vald Kijevo vyskupij , prieš tapdamas Maskvos metropolitu, raš Sergijui Radonežui, Troice-Sergijevo (Zagorsko) vienuolyno k r jui 1378 metais, t. y. tuoj pat po Algirdo mirties, kad jis b damas Lietuvoje pasteb j s, kad es daug lietuvi nepaž stan i tikrojo Dievo. Per krikšt juos ved pravoslavij , k r daug cerkvi ir atvert Naugarduk , kuris buvo atitr k s nuo pravoslavijos ³⁹. Briancevas taip pat atpasakoja katalik pastangas Vilniuje, m gindamas rodyti lietuvi neapykant jiems. Tai mato ma iš pranciškon vienuolyno sudeginimo, Algirdui išvykus žygiui rytus. Už tai miestie iai buvo valdovo žiauriai nubauti. Nors Briancevas necituoja Jaroszewicziaus, jo bendra tendencija ta pati — Lietuvos valstyb Algirdo laikais jo surus jimo keliu, kur rod pats jos valdovas.

Tad turime septynis šaltinius tiesioginiai lie ian ius Algirdo asmenin tik jim . Iš jo ankstyvesnio gyvenimo Bychovco ir Gustinovo kronik užuominos apie jo apsikrikštijim prieš vedybas su Marija Jaroslavna (1318 metais); Nikonovskio kronikose apie jo prisipažinim pskovie iams krikš ioniu; Nikiforas Gregoras j laik pagoniu jo viešpatavimo met viduryje ; Karamzino istorijoje randami neišleistos kronikos teigimai apie Algirdo krikšt ir prieš mirt tapim vienuoliu ; Hermannas de Wartberge ir Dlugoszas apie jo sudeginim pagal senas pagoniškas tradicijas.

Taip pat yra trys netiesioginiai teigimai: Narbuto min ta XV šimtme io evangelija, kurioje Algirdas vadinamas Andriejumi Gediminovi iumi; Narbuto rastas inventorius apie varp su Jogailos rašu—Jakov Andrejevi ; Strykowskio pastaba 1582 metais apie Algirdo portret Vitebsko cerkv je. Iš j vis tartinas tik neišleistos kronikos nežinomas autorius, kur mini Karamzinas. Briancevas nenurod , kur ta Karamzino citata randasi. Karamzinui pasisek surasti tik pastab o ne citat iš tos neišleistos kronikos, kad Algirdas mir krikš ioniu, prieš mirt pakeisdamas savo krikšto vard Aleksandr vienuolišk vard —Aleks j ⁴⁰. Šio kronikininko tvirtinimas prieštarauja teigimams, kad Algirdas vald b damas pravoslavu, ta iau, bendrai pa mus, Karamzinas, kaip šaltinis, n ra pilnai patikimas. Be to Algirdui priskirtas vardas (Aleksandr) n ra užtin kamas kituose originaliuose šaltiniuose. Kitiems tiesioginiams teigimams n ra pagrindo prieštarauti. Visai logiška, kad Algirdas vesdamas Marij Jaroslavn tapo pravoslavu, nors to fakto d l politini sumetim neskelb , bet progai pasitaikius prisipažino, kai

³⁹ Ten pat, 175 psl.; iš *Pravoslavnyj sobesednik*, 1861, II t.

⁴⁰ N. M. Kar amzin, *Istorija gosudarstva rossijskago*, Maskva 1903, A. A. Petrovi leidinys, V t., 25 psl.

Pskovas jam siūlo ten viešpatauti, pirma apsikrikštijus. Nėra nelogiška prileisti jį atsivertus pagonybė po pirmos žmonos mirties — tai išaiškint Nikiforo Gregoro teigimus (taip pat ir t istorij apie Vilniaus pravoslavus kankinius). Jo sudeginimas laikantis pagonišk apeig gal jo vykti pagonybė s šalinink valia, nes savo viešpatavimo laiku Algirdas buvo laikomas pagoniu. Jei ir vyko krikščionybė s priėmimas prieš pat mirtį, nebūtinai turėjo būti tai viešai skelbiama. Priešmirtinis sugrįžimas pravoslavij, tapimas vienuoliu ir palaidojimas cerkvyje minimi tik tartino kronikininko Karamzino istorijoje. Wartberge ir Długoszas artimesni vykiam už Karamzin. Nors nėra priežasčių tarti Wartberge ar Długoszo tikslumą, Algirdo sudeginimas gal nieko nepasako apie jo asmenin tikėjimą. Susidegino Algirdas ne pats.

Narbuto ir Strykowski trys netiesioginiai teigimai irgi neprieštarauja kitiems. Be abejoj, Algirdas per krikšt Vitebske siūgijo tik krikščionišk vardą, kuris ir minimas cerkvyse per religines apeigas. Taip pat sunku nesutikti, kad jam buvus pravoslavų ir Vitebsko katedros steigėju, jo portretas ten kabėtų net ir ilgai po jo mirties. Nors gal ir galima prileisti, kad tas portretas, kuris ten kabėjo 1584 metais, atsirado tik po Algirdo laikų.

Yra argumentų prileisti, kad istorija apie tris kankinius sugalvota Algirdo pravoslaviškumo šalininkų. Jei ji nebūtų legenda, tai parodytų, kad Algirdas buvo ar nelabai tikras savo tikėjime ir lengvai pasidavė pagoni reikalavimams pakarti savo tautiečius už išpažinimą to paties tikėjimo, ar iš viso nebuvo pravoslavas.

Iš turimų šaltinių ne manoma tikrai nustatyti Algirdo asmenin tikėjimą. Gal labiau tikėtina, kad gyvendamas Vitebske, jis priėmė pravoslavų krikštą, o tapęs Lietuvos valdovu dėl politinių priežasčių vis dėlto sugrįžo pagonybė. Beveik visi istorikai pripažįsta Algirdo politinį gudrumą, todėl nereikėtų stebėtis, jei jis, kaip ir Mindaugas, keitė religijas pagal politinius reikalavimus.

Iš Algirdo politinės veiklos taip pat negalima nustatyti jo tikėjimo. Nors apjungti (ryt slavų) žemes savo valdžioje, nei parodo nei neparodo jį buvus pravoslavų.

Jo pastangos Lietuvos valstybei gauti atskirą metropolitą, nors ir liečia religinį klausimą, buvo vien politinis reikalas. Išginant ir politinį manevrą, susietą su tuo klausimu, negalima suformuluoti teigimo apie Algirdo pravoslaviškumą, nei apie pravoslavijos išsiplėtimą Lietuvoje, eventuali etninis Lietuvos susilavinėjimas. Faktas, kad Nikiforas Gregoras mini lietuvius ugnies garbinimus tuo metu, kai vyko ginčai Konstantinopolyje dėl atskiro metropolito, gal kiek sutvirtina Algirdo pagoniškumo šiame laiko-

tarpyje teigimus, nes reikėtų manyti, kad toks Algirdo prašymams nenaudingas faktas būtų buvęs jo šalinink Konstantinopolyje paneigtas, jei jam nebūtų buvę pagrindo. Pats Nikiforas Gregoras neatrodo prieš Algirdą nusiteikęs; jis taip pat pastebi, kad Maskvos metropolitas Aleksiejus, kuris smarkiai prieštaravo Algirdo bažnytinio organizavimo sumanymams, per kyšius ieškojo sau šalininką⁴¹.

Pažvelgus Algirdo politiką, sunku tikėti, kad, jei jis būtų buvęs pravoslavas, nebūtų mėginęs atversti Lietuvą pravoslavijai. Nikiforas Gregoras mini, kad Algirdas atskiros metropolijos klausimo eigoje buvo prižadėjęs Lietuvai atversti, jei jos sieloms kandidatas taptų metropolitu, tačiau ilgoje kalboje apie pravoslavijos blybes to atsikaršė, kai buvo patvirtintas Maskvos Aleksiejaus⁴². Paviršutiniškai žiūrėjęs, neatrodo, kad būtų buvę sunku vesti pravoslaviją

Lietuvai⁴³. Tačiau politiškai tai nežadėjo jokios naudos, nes tai nebūtų nei sulaukė kryžiuočių puolimo nei davė politinių rezultatų kovoje su Maskva (parodo Konstantinopolio bylos pralaimėjimas), o būtų užgavę stiprius pagonių šalininkus Lietuvoje. Tik tvirtai pravoslavišką situaciją valdovas būtų norėjęs padaryti. Algirdas nepasirodė toks esantis.

Platesnioje, Lietuvos surusėjimo ar supravoslavėjimo, klausimo irgi negalima išaiškinti Algirdo asmeniniu tikėjimu. Faktas, kad, išskyrus etnines lietuvių žemes, Lietuva buvo slaviška valstybė. Tačiau tik klausimas dėl to branduolio, aplink kurį Lietuvos valstybė buvo susiformavusi. Iki kokio taško pravoslavija ir su ja susirišusi kultūra Algirdo laikais pasklido lietuvių pagonių tarpe? Atrodo dar niekas nėra teigęs, kad lietuviška pagonių pradėjo plėstis slavų tarpe.

Kiprijono laiškas Sergei Radonež parodo, kad yra buvę etninių lietuvių pravoslavų, ir kad Vilniuje ir kitur buvę cerkvių. Tačiau tai nepakankamai nurodo proporcijas ar procentus. Algirdo laikais Lietuvoje buvo ir lotynų krikščionių bažnyčios. Bendrai paėmus, per visą šimtmetį Lietuvos valstybėje pravoslaviškoji dalis nesudomino eilinių lietuvių. Net po Mindaugo krikšto ir po Gedimino pastangų, kai pravoslavdomėms turėjo būti atkreiptas galimybė lotyniškai krikščionybei sigaloti etninėje Lietuvoje, iš pravoslavų nebuvo jokios regimos reakcijos.

⁴¹ V. Parisot, *Notice sur le livre XXXVII de Nicephore Gregoras*, žr. *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, Paryžius 1851, XVII t., 2 dalis, 83 psl.

⁴² Ten pat, 85-95 psl.

⁴³ Z. Ivinskis, *A Contribution to the History of the Conversion of Lithuania*, žr. *Baltic and Scandinavian Countries*, V t., 1939, 21 psl.

Teigimai apie pravoslavijos ir rusiškos kultūros plitimą Lietuvoje XIV šimtmečiuje dažniausiai surišti su teigimais apie Algirdo asmeninį pravoslaviškumą. Jei tenka abejoti tokiu jo tikėjimu, tai tenka abejoti ir jo veikla, susijusia su rusiškos kultūros plitimu Lietuvoje. Tokiu būdu daugelis pagrindinių teigimų apie etninę Lietuvos kultūrą surašyti lieka nepatikimi.

Romas J. Misiūnas

THE CREED OF THE GRAND DUKE ALGIRDAS

by

Romas J. Misi nas

Summary

The religion of a ruler was a crucial factor several times in the history of the mediaeval Lithuanian state. Although the professions of most Lithuanian rulers are clear, there is a problem in the case of the *Grand Duke* Algirdas (Olgerd). This lack of clarity affects not only the fact of his personal beliefs *per se* but also wider cultural implications which his ascription to one or another faith raise. The creed of Algirdas is a crucial factor in the evaluation of the impact and extent of the East Slavic culture on the Lithuanian state. Claims for Algirdas' orthodoxy are frequently accompanied with a general evaluation of the Lithuanian state as a culturally East Slavic political unit fully acceptable to the East Slavs as a nucleus for a reconstitution of Kiev Rus. Claims for his paganism are usually connected with attempts at minimizing Slavic cultural influences on Lithuania.

A look at the historiography of the subject indicates that Algirdas had become a rather chameleonic figure in whom paganism and orthodoxy alternated in virtually as many combinations as there are researchers willing to make a statement on the subject. The only two more detailed studies of the question were made by the pre-revolutionary Russian historians P. D. Briantsev and P. N. Batiushkov both of whom wrote in the period of official Russian nationalism at the turn of the century. Although their conclusions are determined by that fact, their work remains of value in bringing together various bits of factual material relevant to the question.

The available sources are insufficient for making any definite conclusion. It is wholly possible and quite likely that Algirdas did indeed change his formal religious profession several times during his life as the political situation required. This was not unusual for mediaeval Lithuanian rulers. A question of his staunch orthodoxy, however, also casts doubts on the assertions of the strength of the cultural influence of the East Slavs on the Lithuanian state in the mid-fourteenth century.